УДК 368.914(477)
JEL classification: G20; G23

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ТА СТРАХОВІ КОМПАНІЇ У СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

ДОЦЕНКО Інна[1], МАТВІЙЧУК Леся[2], ФРАДИНСЬКИЙ Олександр[3]
[1] Хмельницький національний університет
https://orcid.org/0000-0003-4972-3106
e-mail: innochka.docenko@gmail.com
[2] Хмельницький національний університет
https://orcid.org/0000-0002-0974-2284
e-mail: matvijchuk.lesya@gmail.com
[3] Хмельницький національний університет
https://orcid.org/0000-0001-9093-5026
e-mail: fradik@ukr.net

У статті досліджено сучасний стан та основні тенденції розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні, визначено роль недержавних пенсійних фондів і страхових компаній у системі пенсійного страхування. Обґрунтовано необхідність трансформації пенсійної системи в умовах демографічних змін, зокрема старіння населення, зростання тривалості життя та підвищення навантаження на солідарний рівень пенсійного страхування. Визначено, що традиційна солідарна система поступово втрачає ефективність, що актуалізує потребу у розвитку альтернативних механізмів накопичення пенсійних ресурсів.

Проаналізовано ключові показники функціонування недержавних пенсійних фондів та страхових компаній, їхню роль у формуванні довгострокових інвестиційних ресурсів та вплив на фінансову систему держави. Встановлено, що незважаючи на поступове зростання кількості учасників і активів, рівень розвитку недержавного пенсійного страхування залишається недостатнім. Основними стримуючими чинниками визначено низький рівень довіри населення до фінансових інститутів, недостатній рівень фінансової грамотності громадян, обмежені доходи населення, інфляційні ризики та недосконалість державного регулювання.

У результаті дослідження сформульовано напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного страхування, серед яких вдосконалення державного регулювання, стимулювання довгострокових пенсійних накопичень, розвитку корпоративних пенсійних програм, підвищення фінансової грамотності та довіри населення до НПФ і страхових компаній. Окрему увагу приділено цифровізації діяльності відповідних фінансових установ, підвищенню прозорості їх функціонування та забезпеченню належного захисту пенсійних накопичень. Обґрунтовано, що реалізація запропонованих заходів сприятиме посиленню ролі НПФ і страхових компаній у формуванні додаткових доходів громадян пенсійного віку, зменшенню навантаження на солідарну систему та підвищенню фінансової стійкості й соціальної захищеності населення України.

Ключові слова: пенсійна система; пенсійне страхування; пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди; пенсійне страхування; інвестування.

https://doi.org/10.31891/mdes/2026-22-1

Стаття надійшла до редакції / Received 02.09.2026
Прийнята до друку / Accepted 14.10.2026
Опубліковано / Published 12.11.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© ДОЦЕНКО Інна, МАТВІЙЧУК Леся, ФРАДИНСЬКИЙ Олександр

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Забезпечення належного рівня соціального захисту непрацездатних осіб є одним із пріоритетних завдань соціальної політики держави. Важливою складовою системи соціального захисту виступає пенсійне страхування, ефективність якого значною мірою визначає рівень добробуту громадян після завершення їх трудової діяльності. Водночас сучасні пенсійні системи, що значною мірою ґрунтуються на солідарному принципі, зіштовхуються з низкою економічних та соціальних викликів, які обмежують їх здатність забезпечувати достатній рівень пенсійних доходів населення. Для України проблема забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи набуває особливої гостроти. Негативні демографічні тенденції, старіння населення, скорочення чисельності економічно активного населення, інфляційні процеси посилюють дисбаланси між чисельністю платників внесків і отримувачів пенсій. Додатковим фактором загострення проблем пенсійного страхування стали повномасштабна війна та пов'язані з нею економічні й соціальні наслідки: втрата робочих місць, переміщення населення, релокація підприємств, скорочення економічної активності та зниження фінансових можливостей домогосподарств. За таких умов забезпечення достатнього рівня пенсійного доходу виключно за рахунок солідарної системи стає дедалі складнішим.

Одним із напрямів підвищення стійкості пенсійної системи є розвиток її недержавної накопичувальної складової. Особливого значення у цьому контексті набувають недержавні пенсійні фонди (НПФ) та страхові компанії, діяльність яких спрямована на формування додаткових джерел

фінансового забезпечення громадян у пенсійному віці. Їх функціонування створює можливості для диверсифікації джерел пенсійних доходів, зменшення залежності громадян від державної солідарної системи та підвищення рівня їхньої фінансової захищеності у довгостроковій перспективі.

НПФ є важливим інституційним елементом недержавного пенсійного страхування, оскільки забезпечують акумулювання пенсійних внесків та їх інвестування з метою формування майбутніх пенсійних виплат. Водночас їх економічне значення не обмежується виключно соціальною функцією. Акумульовані пенсійні активи можуть трансформуватися в довгострокові інвестиційні ресурси, сприяючи розвитку фінансового ринку та реального сектору економіки. Таким чином, ефективне функціонування НПФ потенційно здатне одночасно сприяти вирішенню соціального завдання щодо забезпечення громадян додатковими пенсійними доходами та економічного завдання щодо мобілізації довгострокових фінансових ресурсів.

Важливу роль у розвитку недержавного пенсійного страхування відіграють і страхові компанії, які здійснюють страхування життя та можуть забезпечувати громадянам довгострокові фінансові інструменти, пов'язані з пенсійними накопиченнями та отриманням доходу після завершення трудової діяльності. На відміну від НПФ, страхові компанії функціонують на основі страхових механізмів, поєднуючи накопичувальну та ризикову складові. Використання договорів страхування життя з пенсійною спрямованістю може розглядатися як додатковий інструмент формування майбутнього пенсійного доходу, а також як механізм фінансового захисту громадян та їхніх сімей.

Водночас сучасний стан розвитку НПФ і страхових компаній в Україні свідчить про наявність низки проблем, що стримують їх активність залучення до системи пенсійного страхування. Серед них варто виокремити низький рівень довіри населення до недержавних фінансових інституцій, недостатню фінансову грамотність громадян, невисоку платоспроможність значної частини населення, нестабільність фінансового ринку, інфляційні ризики, недосконалість окремих механізмів державного регулювання та нагляду, а також наслідки воєнних ризиків. Додаткового дослідження потребує питання ефективності інвестиційної діяльності НПФ та страхових компаній, захисту прав учасників і застрахованих осіб, забезпечення прозорості їх діяльності та підвищення привабливості відповідних фінансових інструментів для населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз сучасних публікацій дає підстави стверджувати, що проблематика функціонування системи недержавного пенсійного страхування, діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ) та страхових компаній в Україні протягом тривалого часу залишається одним із важливих напрямів наукових досліджень. Актуальність зазначеної проблематики суттєво посилюється під впливом економічної нестабільності та особливостей функціонування держави в умовах воєнного стану. Водночас значна частина наукових праць зосереджена переважно на дослідженні механізмів функціонування НПФ, їх організаційно-правового статусу, особливостей управління пенсійними активами та порядку здійснення пенсійних виплат.

Разом із тим дослідження наукових праць українських учених свідчить про поступове розширення спектра питань, пов'язаних із функціонуванням НПФ. Зокрема, дедалі більше уваги приділяється впливу зовнішнього середовища, інвестиційній діяльності, фінансовій стійкості, цифровізації та міжнародним тенденціям розвитку недержавного пенсійного страхування.

Враховуючи залежність діяльності НПФ від широкого комплексу зовнішніх чинників, варто відзначити дослідження Власюк Т. та Покальчука О. [1], у якому систематизовано основні фактори зовнішнього середовища, що визначають умови функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні. Авторами акцентовано увагу на таких ключових чинниках, як макроекономічна нестабільність, зміни нормативно-правового регулювання, несприятливі демографічні процеси та трансформація поведінки вкладників. На основі проведеного аналізу запропоновано напрями підвищення стійкості та ефективності НПФ, серед яких удосконалення державної регуляторної політики, підвищення рівня фінансової грамотності населення та активізація процесів цифровізації.

Важливе значення для розуміння ролі НПФ у сучасній системі пенсійного страхування України має дослідження Шацької З. [2]. У роботі досліджено недержавні пенсійні фонди як важливий елемент пенсійного забезпечення населення та виокремлено низку їх функціональних характеристик. Зокрема, НПФ визначаються як джерело додаткового пенсійного доходу, інструмент довгострокового накопичення та інвестування, засіб диверсифікації фінансових

ризиків, а також фінансовий посередник між суб'єктами, які володіють тимчасово вільними коштами, і тими, хто потребує фінансових ресурсів. Крім того, автор наголошує на соціальному значенні НПФ для роботодавців і працівників, їхньому внеску у підвищення рівня фінансової незалежності громадян від державної пенсійної системи та забезпечення належного рівня життя населення після виходу на пенсію. Окремо акцентується увага на потенціалі НПФ як інституційних інвесторів на фінансовому ринку.

Порівняльний аспект розвитку недержавного пенсійного страхування представлено у дослідженні Федини В. [3], присвяченому аналізу міжнародного досвіду та сучасного стану НПФ в Україні. Автор досліджує тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та в Україні, приділяючи особливу увагу їхньому місцю у фінансовій системі, обсягам акумульованих пенсійних активів і результативності інвестиційної діяльності. За результатами дослідження встановлено, що в країнах ОЕСР НПФ виконують функцію потужних інституційних інвесторів, забезпечуючи мобілізацію довгострокових заощаджень населення та їх подальше спрямування на інвестиційні потреби економіки. Водночас, незважаючи на вплив економічного спаду та воєнного стану, український сектор НПФ загалом демонструє тенденції, співвідносні з міжнародними процесами консолідації пенсійного сектору. Проте за обсягами пенсійних активів, рівнем диверсифікації інвестицій та впливом на економічний розвиток Україна все ще суттєво поступається державам ОЕСР.

Питання проблематики та перспектив подальшого розвитку накопичувальної складової пенсійної системи досліджує Кондрат І. [4]. У роботі оцінюється сучасна результативність функціонування НПФ як одного з елементів забезпечення фінансової безпеки на мікрорівні. Значну увагу приділено чинникам, які стримують поширення добровільних пенсійних накопичень серед населення та формування довіри громадян до відповідних фінансових інструментів. Серед таких факторів розглядаються особливості інвестиційної діяльності НПФ, структура пенсійних активів та рівень витрат, пов'язаних з адмініструванням діяльності фондів, які безпосередньо можуть впливати на обсяг майбутніх пенсійних накопичень. Крім того, авторка аналізує ефективність державного регулювання та нагляду за діяльністю НПФ, а також відповідність національних підходів міжнародним стандартам у цій сфері.

Особливості функціонування та основні тенденції розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні, а також перспективи впровадження корпоративного пенсійного страхування як елемента мотиваційної політики вітчизняних підприємств досліджує Лепетан І. [5].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Не дивлячись на наявність аналітичних публікацій і потужного наукового доробку у цій сфері, актуальність дослідження посилюється необхідністю подальшого реформування пенсійної системи України та пошуку оптимального співвідношення між солідарним, накопичувальним і недержавним компонентами пенсійного страхування. У цьому контексті НПФ та страхові компанії можуть розглядатися не лише як суб'єкти, що забезпечують громадянам додаткові джерела доходу, а і як потенційно важливі інституційні інвестори та учасники процесу формування довгострокових фінансових ресурсів держави. Відтак наукового осмислення потребують особливості функціонування НПФ і страхових компаній у системі пенсійного страхування України, їх функціональне призначення, взаємозв'язок із іншими рівнями пенсійної системи, сучасні тенденції розвитку, проблеми залучення населення до недержавних пенсійних програм та напрями підвищення ефективності їх діяльності. Практичне значення такого дослідження полягає у розроблені пропозицій щодо вдосконалення державного регулювання, стимулювання довгострокових пенсійних накопичень, підвищення довіри громадян до НПФ і страхових компаній та посилення їх ролі у забезпеченні фінансової стійкості й соціальної захищеності населення України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є проведення аналізу основних тенденцій розвитку системи недержавних пенсійних фондів в Україні, визначення ролі їх ролі та ролі страхових компаній у системі пенсійного страхування, виявлення основних проблем і чинників, що впливають на ефективність їх функціонування, а також обґрунтування перспективних напрямів удосконалення розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Недержавне пенсійне страхування формує третій рівень української пенсійної системи. Попри те, що з моменту започаткування цього напряму минуло понад два десятиліття, станом на початок 2026 року третій рівень пенсійної системи України представлений недержавними пенсійними фондами, адміністраторами таких фондів, а також страховими компаніями, що здійснюють діяльність у сфері страхування життя.

Центральним елементом цієї системи виступають недержавні пенсійні фонди. Головною метою інвестування пенсійних активів є надання учасникам недержавного пенсійного страхування додаткових пенсійних виплат на доповнення до виплат із солідарної системи, а також забезпечення дохідності активів на рівні, що перевищує інфляцію, та формування довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для оновлення та розвитку економіки.

Принципи та особливості організації діяльності недержавних пенсійних фондів визначено Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [6]. На відміну від солідарної пенсійної системи, у якій внески страхувальників спрямовуються на виплату пенсій нинішнім пенсіонерам, накопичувальна система (що охоплює як Накопичувальний пенсійний фонд, так і недержавні пенсійні фонди) базується на капіталізації внесків учасників. Тому величина майбутньої пенсії залежить передусім від тривалості періоду накопичення та ефективності розміщення або інвестування цих коштів.

Згідно Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», недержавний пенсійний фонд – «юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку» [6].

За видами пенсійні фонди можуть утворюватися як:

– відкриті пенсійні фонди – учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи;

– корпоративні пенсійні фонди – засновником якого є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники;

– професійні пенсійні фонди – засновником (засновниками) якого можуть бути організації роботодавців, їх об'єднання, об'єднання громадян, професійні спілки, їх об'єднання або фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду.

Основними чинниками, які, на нашу думку, обумовлюють загальну ситуацію в системі недержавного пенсійного страхування, слід визнати наступні:

- старіння населення, різке посилення міграційних процесів, зростання навантаження на солідарну пенсійну систему, а відтак – і збільшення дефіциту Пенсійного фонду України;
- відсутність достатньо тривалої історичної традиції діяльності НПФ в українській фінансовій системі та виваженої державної політики у цій сфері, а відтак і довіри до них у суспільстві;
- низький рівень фінансової грамотності населення;
- регулярні форс-мажори, які негативно впливають на стан економіки та фінансового ринку (кризи, воєнний стан);
- недостатній розвиток фінансового ринку та брак надійних інструментів для довгострокового інвестування;
- низький рівень реальних доходів переважної більшості населення України, які, до того ж, нівелюються високим рівнем інфляції, що робить більш привабливими інші інструменти, наприклад купівлю валюти чи придбання нерухомості;
- завищені та не завжди обґрунтовані витрати на адміністрування діяльності НПФ та управління їхніми активами.

Основні кількісні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту за період 2021-2025 років, які наведено у таблиці 1, дають змогу зробити певні висновки, щодо ситуації у цьому сегменті фінансової системи України. Станом на кінець 2025 року, в Україні функціонувало 56 НПФ, тобто на 7 НПФ менше ніж налічувалося на початок 2021 року, що дає нам негативний приріст у -11,11%. Така тенденція свідчить про очищення цього сегменту фінансової системи від, так званих, «сплячиих» НПФ та посилення регулюючої ролі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), як основного контролюючого органу у цій сфері [7, с. 5]. Усі НПФ

зареєстровані у 6 регіонах України: 38 – у місті Києві, 3 – Івано-Франківській області, по 2 – у Дніпропетровській і Полтавській областях та 1 – у Львівському і Донецькому регіонах [10].

Таблиця 1.

Основні кількісні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2021-2025 роках [8-11]

Показник	Роки					Темпи приросту, 2025/2021 рр. %
	2021	2022	2023	2024	2025	
Кількість недержавних пенсійних фондів, шт.	63	63	63	59	56	-11,11
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт., в т.ч.:	95,5	96,1	96,9	98,9	100,8	+5,55
- з вкладниками – фізичними особами, тис. шт	88,7	89,3	90,2	92,2	94,3	+6,31
- з вкладниками – фізичними особами-підприємцями, тис. шт	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0
- з вкладниками – юридичними особами, тис. шт	6,7	6,7	6,6	6,6	6,4	-4,48
Загальна кількість учасників, тис. осіб	890,7	887,8	886,3	886,9	888,4	-0,26
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	90	91,9	93,8	94,3	92,3	+2,55

Станом на кінець 2025 року кількість укладених контрактів становила 100,8 тис. штук, що у порівнянні із 2021 роком становить зростання на 5,8 тис. штук, або +5,55%. Причому, у розрізі вкладників ця величина розподіляється – із фізичними особами – із 88,7 до 94,3 тис. штук (+6,31%), із юридичними особами – із 6,7 до 6,4 тис. штук (-4,48%), із фізичними особами-підприємцями залишалася стабільною – 0,1 тис. штук. Загальна кількість учасників становить зменшилася із 890,7 до 888,4 тис. осіб, що у порівнянні із початком періоду, який аналізується, дає зменшення на 2,3 тис. осіб, або -0,26%. Кількість учасників що отримували пенсійні виплати виросла із 90,0 до 92,3 тис. осіб, що дає нам збільшення абсолютного показника на 2,3 тис. грн, або ж +2,55% у відносному обчисленні. Це означає, що залежно від року, близько 10-11% від загальної кількості учасників отримують виплати.

Віковий розподіл інвесторів НПФ показує, що переважну більшість їх учасників становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 399,9 тис. осіб, або ж 45,01%, у той час, як питома вага учасників НПФ вікової групи старше 60 років склала 29,18%, або ж 259,2 тис. осіб. При цьому, громадяни вікової групи від 50 до 60 років становили 25,46%, вікової групи до 25 років – 0,34%, що підтверджує пануючу у нашому суспільстві думку про те, що задумуватися про своє фінансове благополуччя українці починають, переважно, у зрілому віці. Цікаво, що у кожній віковій групі більшість становлять чоловіки, а саме 57,6% від загальної кількості учасників НПФ. Причому у віковій групі старше 60 років їхня кількість переважає кількість жінок у 1,5 рази – 60% проти 40%.

Показники, що характеризують фінансову сторону діяльності НПФ, які наведено у таблиці 2, показують, що загальна вартість активів, на кінець 2025 року, складає 6725,0 млн грн, а їхня динаміка, в порівнянні із 2021 роком, становить +2850,3 млн грн, або ж +73,56%. Пенсійні внески збільшилися із 2618,3 до 3672,1 млн грн, що дало темпи приросту у 40,25%. При цьому, для вкладників-фізичних осіб цей показник виріс на +132,76% – із 425,2 до 989,7 млн грн; від фізичних осіб-підприємців – на +33,3%, із 0,3 до 0,4 млн грн; від юридичних осіб – на +21,77%, із 2192,4 до 2669,6 млн грн. Позитивну динаміку показали і пенсійні виплати, які у 2021 році дорівнювали 1287,2 млн грн, а у 2025 році сягнули показника у 2065,2 млн. грн, що дає нам +60,44% темпів приросту.

Але увесь цей позитив носить суто номінальний характер, оскільки не враховує інфляційних процесів (10% у 2021 році, 26,6% у 2022 році, 5,1% у 2023 році, 12% у 2024 році, 8% у 2025 році) та девальвації національної грошової одиниці (із 27,37 до 42,39 грн за долар США протягом 2021-2025 років), а також стагнації української економіки (падіння у 2022 році на 28,8% із подальшим ростом на 5,5%, 2,9%, 2,9% та 1,8% у наступні чотири роки), які стали наслідком активної фази бойових дій, які тривають із лютого 2022 року.

НПФ формують свій інвестиційний портфель до якого входять об'єкти з мінімальною величиною ризику. У зв'язку із цим, особливої ваги набуває питання вибору інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити максимальний захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати необхідний приріст капіталу. Стратегія інвестування у них вирізняється більшою консервативністю, ніж у інших фінансових посередників. Тому, не дивно, що вже досить тривалий проміжок часу, основними напрямами інвестування для НПФ залишаються державні цінні папери та грошові кошти, розміщені на

депозитах. З метою диверсифікації інвестиційних ризиків, окрім обмежень інструментів інвестування, законодавством окреслено кількісні та якісні показники діяльності, обов'язкові для додержання професійними учасниками фондового ринку та вимоги до структури інвестиційного портфеля НПФ.

Таблиця 2.

Фінансові показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні у 2021-2025 роках [8-11]

Показник	Роки					Темпи приросту, 2025/2021 рр. %
	2021	2022	2023	2024	2025	
Загальна вартість активів, млн грн	3874,7	4146,0	4889,8	5734,6	6725,0	+73,56
Пенсійні внески, млн грн, в т.ч.:	2618,3	2819,0	3043,2	3347,1	3672,1	+40,25
- від вкладників – фізичних осіб, млн грн	425,2	506,7	616,9	776,0	989,7	+132,76
- від вкладників – фізичних осіб-підприємців, млн грн	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	+33,33
- від вкладників – юридичних осіб, млн грн	2192,4	2299,6	2413,5	2548,1	2669,6	+21,77
Пенсійні виплати, млн грн	1287,2	1461,1	1661,7	1893,5	2065,2	+60,44
Сума інвестиційного доходу, млн грн	2957,4	3285,6	4088,5	4959,2	5857,1	+98,05
Прибуток від інвестування активів, млн грн	2428,7	2683,6	3403,8	4183,4	4989,3	+105,43

Як бачимо із даних таблиці 3, загальна вартість інвестованих активів НПФ, протягом 2021-2025 року, збільшилася на +73,56% – із 3874,7 до 6725,0 млн грн. А найбільшу роль, в якості об'єктів інвестування, відіграють державні цінні папери, обсяг інвестицій у які виріс із 1807,1 до 3301,8 млн грн, що дало темпи приросту у +82,71% та грошові кошти (депозити), обсяги вкладень у які показали динаміку із 1290,1 до 2717,3 млн грн, що показало приріст у +110,63%. Але найбільшу відносну динаміку показали інвестиції у банківські метали, які дали приріст у +407,34% – із 10,9 до 55,3 млн грн. Саме вищеназвані три об'єкти інвестування показали найбільший приріст вкладень, що підтверджує висновки про консервативну стратегію інвестування НПФ, а сплеск цікавості до банківських металів, як правило, припадає на періоди, для яких характерні нестабільність та формування глобальних форс-мажорів. Цю думку, на наш погляд, підтверджує і зменшення в інвестиційному портфелі НПФ вартості об'єктів нерухомості – негативна динаміка із 108,7 до 29,2 млн грн (-73,14%), дебіторської заборгованості – із 42,3 до 40,6 млн грн, або на -4,02%, а інші інвестиції зменшилися із 13,6 до 10,8 млн грн, або на -20,59%. Найбільше падіння показали облігації внутрішніх місцевих позик – зменшення обсягів інвестування із 114,3 до 0 млн грн (-100,00%), що означає відмову від вкладень у цей вид фінансових інструментів.

Таблиця 3.

Динаміка інвестованих активів недержавними пенсійними фондами України у 2021-2025 роках, млн грн [8-11]

Показник	Роки					Темпи приросту, 2025/2021 рр. %
	2021	2022	2023	2024	2025	
Державні цінні папери	1807,1	1864,8	2416,5	2848,9	3301,8	82,71
Грошові кошти	1290,1	1666,4	2103,2	2400,7	2717,3	110,63
Облігації підприємств	423,3	374,3	181,0	289,5	499,6	18,03
Об'єкти нерухомості	108,7	109,0	40,6	28,9	29,2	-73,14
Дебіторська заборгованість	42,3	50,4	58,4	38,2	40,6	-4,02
Акції	64,4	42,0	44,7	58,7	80,4	24,84
Інші інвестиції	13,6	11,0	10,9	15,8	10,8	-20,59
Облігації внутрішніх місцевих позик	114,3	13,4	11,1	21,2	0	-100
Банківські метали	10,9	14,7	23,4	32,7	55,3	407,34
Всього	3874,7	4146,0	4889,8	5734,6	6725,0	73,56

Діяльність НПФ пов'язана не лише із примноженням вартості накопичень та отриманням інвестиційних прибутків, але й несе досить значні витрати на забезпечення свого функціоналу. Із даних таблиці 4 робимо висновок що загальний рівень витрат НПФ зріс протягом 2021-2025 років із

528,7 до 873,8 млн грн, що дає нам темпи приросту у +65,27%, які, у свою чергу, приблизно дорівнюють темпам росту вартості активів +73,56% та пенсійних виплат +60,44%. Причому, найбільшу частку тут займають винагороди за надання послуг з управління активами (збільшення із 289,7 до 473,5 млн грн, або на +63,44%) та винагорода за надання послуг з адміністрування (приріст на +74,68%, із 165,5 до 289,1 млн грн). Найменші ж темпи приросту фіксуються по групі витрат оплата інших, законодавчо передбачуваних послуг, з недержавного пенсійного забезпечення +10,26%. А найменше абсолютне значення мають витрати оплати послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами, величина яких зросла із 6,4 до 8,6 млн грн, що дало відносний приріст у +34,38%.

Таблиця 4.

Динаміка витрат недержавних пенсійних фондів в Україні у 2021-2025 роках, млн грн [8-11]

Показник	Роки					Темпи приросту, 2025/2021 рр. %
	2021	2022	2023	2024	2025	
Винагорода за надання послуг з адміністрування	165,5	192,2	221,1	253,0	289,1	74,68
Винагорода за надання послуг з управління активами	289,7	327,8	372,0	422,0	473,5	63,44
Оплата послуг зберігача	33,0	38,7	44,6	51,1	58,2	76,36
Оплата послуг з проведення планових аудиторських перевірок	10,7	12,5	14,8	16,4	18,6	73,83
Оплата послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами	6,4	6,9	7,6	8,2	8,6	34,38
Оплата інших, законодавчо передбачуваних послуг, з недержавного пенсійного забезпечення	23,4	23,9	24,6	25,1	25,8	10,26
Загальна сума витрат	528,7	602,0	684,7	775,8	873,8	65,27

Водночас аналіз фінансових показників діяльності страхових компаній [12], свідчить про загалом позитивну динаміку розвитку страхового ринку, хоча роль страхування життя, яке є одним із інструментів формування довгострокових пенсійних накопичень, залишається порівняно невеликою. За результатами 2025 року обсяг валових страхових премій страхових компаній становив 72280,0 млн грн, збільшившись порівняно з 2024 роком на 19030,0 млн грн, або на 35,7%. Водночас на страхування життя припало 6010,0 млн грн валових страхових премій, що становить 8,32% їх загального обсягу.

Порівняно з аналогічним періодом 2024 року частка страхування життя у структурі валових страхових премій скоротилася на 2,96 в.п. Така динаміка свідчить про те, що, незважаючи на зростання загальних обсягів страхових премій, довгострокові страхові продукти, пов'язані зі страхуванням життя та формуванням додаткового пенсійного страхування, поки що не займають провідних позицій у структурі страхового ринку. Це зумовлено як обмеженими фінансовими можливостями населення та низькою спроможністю домогосподарств здійснювати довгострокові накопичення, недостатнім рівнем довіри громадян до фінансових установ та невисокою фінансовою обізнаністю щодо можливостей недержавного пенсійного страхування.

Водночас зростання загального обсягу страхових премій на 35,7% у 2025 році [12] можна розглядати як позитивну передумову для подальшого розвитку страхового ринку та розширення його ролі у фінансовому забезпеченні населення. За умови вдосконалення державного регулювання, підвищення прозорості діяльності страхових компаній, посилення захисту прав страхувальників, розвитку корпоративних програм та підвищення фінансової грамотності населення страхування життя може отримати більш вагоме значення як інструмент довгострокового накопичення.

Слід відзначити, що недержавні пенсійні фонди та страхові компанії відіграють важливу роль у розвитку інвестиційного ринку та функціонуванні економіки країни загалом. Проте, на сьогодні, для українського сегменту характерними ознаками функціонування НПФ є вкрай низький рівень сформованих активів по відношенню до ВВП, а відтак – і обмежений вплив на економічні процеси; воєнний стан, який було запроваджено із лютого 2022 року, став однією із причин зменшення кількості НПФ на ринку; домінування у структурі інвестиційного портфеля державних цінних паперів та грошових коштів; обмежене використання альтернативних активів, що у свою чергу обумовило помірне зростання інвестиційного прибутку; висока чутливість до

економічної ситуації та воєнних ризиків; перебування у процесі становлення та адаптації до міжнародних вимог; розширення інвестиційного потенціалу із посиленням процесів ризик-контролю.

Досвід країн із розвиненою системою пенсійного страхування (США, Канада, Нідерланди, Швеція, Данія, Польща, Литва, Латвія) засвідчує той факт, що успішне її функціонування можливе лише за умови гармонійного поєднання 3 основних чинників – державного регулювання, ринкових стимулів діяльності та сформованого високого рівня довіри суспільства до діяльності фінансових інститутів.

Результативність роботи механізму НПФ значною мірою визначається наступними чинниками:

– подальшим зростанням обсягів активів НПФ, що дозволить перетворювати їх на інвестиційні ресурси для реального сектора економіки. Це можливо лише за умови підвищення зацікавленості населення в участі у фондах, широкого інформування громадян про переваги НПФ, що вимагає комплексних заходів як на державному, так і на комерційному рівнях;

– пом'якшенням чинних структурних обмежень щодо інвестування активів НПФ у різні фінансові інструменти, а також створенням і впровадженням нових фінансових продуктів, адаптованих саме для НПФ. Це дасть змогу максимально використати потенціал залучення та ефективного розміщення заощаджень громадян;

– стабільність нормативно-правового поля, ефективна координація між Національним банком України та НКЦПФР та фоні запровадження другого (обов'язкового) рівня накопичувальної пенсійної системи здатні сформувати довіру у громадян та обумовити ріст пенсійних накопичень, а отже, і інвестиційних ресурсів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи вищевикладене, хочемо зробити висновки про те, що система недержавного пенсійного забезпечення в Україні перебуває у стані поступового розвитку, однак її потенціал реалізується не в повній мірі. За умов демографічної кризи, старіння населення та впливу воєнного тану роль недержавних пенсійних фондів істотно зростає, адже вони здатні не лише доповнити солідарну систему, а й виступати джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів. Разом із тим, наявні проблеми, зокрема низький рівень довіри населення, недостатній розвиток фінансового ринку, інфляційні ризики та обмежені доходи громадян, стримують активне залучення учасників до системи НПФ. Динаміка кількісних показників свідчить про певну стабілізацію ринку, але не демонструє суттєвого зростання.

Для підвищення ефективності функціонування недержавних пенсійних фондів та страхових компаній у системі пенсійного страхування України доцільно удосконалити механізми державного регулювання їх діяльності шляхом посилення вимог до прозорості, розкриття інформації про фінансовий стан, структуру активів, результати інвестиційної діяльності та рівень ризиків відповідних установ. Важливим напрямом має стати забезпечення ефективного державного нагляду за діяльністю НПФ і страхових компаній із одночасним формуванням сприятливих регуляторних умов для їх розвитку. Доцільним є також удосконалення системи гарантування та захисту прав учасників пенсійних програм і застрахованих осіб, що дозволить зменшити потенційні фінансові ризики та підвищити захищеність накопичень громадян.

З метою стимулювання довгострокових пенсійних накопичень населення необхідно запроваджувати додаткові економічні стимули для громадян і роботодавців, зокрема шляхом удосконалення податкових механізмів, розширення можливостей роботодавців щодо участі у корпоративних пенсійних програмах та формування умов, за яких регулярні пенсійні внески будуть фінансово привабливими для населення. Перспективним напрямом є розвиток корпоративного пенсійного страхування, за якого роботодавець бере участь у формуванні майбутніх пенсійних накопичень працівників. Це дозволить одночасно підвищити рівень соціальної захищеності працівників, посилити мотиваційну складову оплати праці та сформувати додатковий ресурс для розвитку недержавного пенсійного страхування.

Окремої уваги потребує проблема низького рівня довіри населення до НПФ і страхових компаній. Для її вирішення необхідно забезпечити максимальну відкритість інформації щодо діяльності таких установ, умов участі в пенсійних програмах, структури та дохідності пенсійних активів, розміру комісійних витрат і можливих ризиків. Доцільним є створення єдиного доступного

цифрового інформаційного середовища, у якому громадяни могли б порівнювати умови різних пенсійних програм, оцінювати результати діяльності НПФ і страхових компаній та отримувати інформацію про стан власних пенсійних накопичень. Підвищенню довіри також сприятиме систематичне інформування населення про переваги та ризики недержавного пенсійного страхування, а також реалізація державних програм підвищення фінансової грамотності.

Важливим напрямом розвитку системи є цифровізація діяльності НПФ і страхових компаній, зокрема впровадження електронного укладання договорів, дистанційної ідентифікації клієнтів, цифрового доступу до інформації про пенсійні накопичення та автоматизованого інформування учасників про результати інвестування. Одночасно необхідно посилити вимоги до кібербезпеки та захисту персональних і фінансових даних громадян. Цифрові технології мають не лише спростити доступ населення до пенсійних продуктів, а й підвищити прозорість діяльності фінансових установ та ефективність державного нагляду.

Для посилення ролі НПФ і страхових компаній у забезпеченні фінансової стійкості пенсійної системи доцільно створити умови для диверсифікації напрямів інвестування пенсійних активів за одночасного належного контролю за рівнем ризику. Зростання обсягів довгострокових пенсійних накопичень може забезпечити формування додаткового внутрішнього інвестиційного ресурсу для економіки України. У цьому контексті важливо стимулювати спрямування частини накопичених коштів у надійні та економічно значущі фінансові інструменти, що сприятиме розвитку фінансового ринку, залученню довгострокового капіталу та відновленню економіки.

Таким чином, удосконалення державного регулювання, запровадження економічних стимулів для довгострокових пенсійних накопичень, розвиток корпоративних пенсійних програм, підвищення фінансової грамотності населення, забезпечення прозорості діяльності НПФ і страхових компаній та активізація цифровізації їх діяльності можуть сформувати необхідні передумови для підвищення довіри громадян до недержавного пенсійного страхування. Реалізація зазначених заходів сприятиме збільшенню ролі НПФ і страхових компаній у формуванні додаткових пенсій громадян, зменшенню навантаження на солідарну пенсійну систему та зміцненню фінансової стійкості й соціальної захищеності населення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власюк Т.М., Покальчук О.К. Вплив чинників зовнішнього середовища на діяльність недержавних пенсійних фондів. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2025. № 5. Т.2. С. 319-330.
2. Шацька З. Недержавні пенсійні фонди та їх роль в системі пенсійного забезпечення України. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 5(284). С. 161-168.
3. Федина В.В. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 4(18). С 821-831.
4. Кондрат І.Ю. Проблеми та перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2025. №76. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-37.
5. Лепетан І. Сучасні тенденції недержавного пенсійного страхування: аналіз та перспективи для українських підприємств. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. Вип. 6. С. 322-332. DOI: https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-6-322-332.
6. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 47-48. ст.372. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text
7. Барабаш О.Ю., Загорська Д.М. Актуальний стан та стратегічні перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Академічні візії*. 2025. Вип. 50. С. 1-10.
8. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2022. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-npf-ukrainy-stanom-na-31.12.2022.pdf.
9. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2023. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/npf_4_kv-2025.pdf.
10. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2024. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/npf_4_kv-2025.pdf.
11. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2025. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/npf_4_kv-2025.pdf
12. Основні тенденції страхового ринку у 2025 році. *Ліга страхових організацій України*. URL: https://uainsur.com/osnovni-tendentsii-strakhovoho-rynku-u-2025-rotsi/.

REFERENCES:

1. Vlasiuk, T.M. and Pokalchuk, O.K. (2025). Vplyv chynnykiv zovnishnoho seredovyshcha na diialnist nederzhavnykh pensiinykh fondiv. *Aktualni problemy staloho rozvytku*, no. 5, vol. 2, pp. 319-330.
2. Shatska, Z. (2025). Nederzhavni pensiini fondy ta yikh rol v systemi pensiinoho zabezpechennia Ukrainy. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 5 (284), pp. 161-168.
3. Fedyna, V.V. (2025). Nederzhavni pensiini fondy na finansovomu rynku. *Yevropeiskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii*, no. 4 (18), pp. 821-831.
4. Kondrat, I.Iu. (2025). Problemy ta perspektyvy rozvytku nakopychuvalnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 76. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-37.
5. Lepetan, I. (2024). Suchasni tendentsii nederzhavnoho pensiinoho strakhuvannia: analiz ta perspektyvy dlia ukrainskykh pidpryiemstv. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. no. 6, pp. 322-332. DOI: https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-6-322-332.
6. Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 № 1057-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2003. № 47-48. st. 372. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text (data zvernennia 03.08.2026).
7. Barabash, O.Iu. and Zahorska, D.M. (2025). Aktualnyi stan ta stratehichni perspektyvy rozvytku nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini. *Akademichni vizii*, no. 50, pp. 1-10.
8. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2022. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-npf-ukrainy-stanom-na-31.12.2022.pdf.
9. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2023. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/npf_4_kv-2025.pdf.
10. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2024. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/npf_4_kv-2025.pdf.
11. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2025. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/npf_4_kv-2025.pdf.
12. Osnovni tendentsii strakhovoho rynku u 2025 rotsi. *Liha strakhovykh orhanizatsii Ukrainy*. URL: https://uainsur.com/osnovni-tendentsii-strakhovoho-rynku-u-2025-rotsi/

NON-GOVERNMENTAL PENSION FUNDS AND INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE'S PENSION INSURANCE SYSTEM

DOTSENKO Inna, MATVIYCHUK Lesia, FRADYNSKYI Oleksandr
Khmelnytskyi National University

This article examines the current state and main trends in the development of private pension insurance in Ukraine and defines the role of private pension funds and insurance companies in the pension insurance system. It justifies the need to transform the pension system in the context of demographic changes, particularly population aging, rising life expectancy, and increasing pressure on the pay-as-you-go level of pension insurance. It is determined that the traditional solidarity-based system is gradually losing its effectiveness, which highlights the need to develop alternative mechanisms for accumulating pension resources.

The article analyzes key indicators of the operations of non-state pension funds and insurance companies, their role in forming long-term investment resources, and their impact on the state's financial system. It has been established that, despite a gradual increase in the number of participants and assets, the level of development of non-state pension insurance remains insufficient. The main constraints identified are the public's low level of trust in financial institutions, citizens' insufficient financial literacy, limited household incomes, inflationary risks, and imperfect state regulation.

The study identified areas for improving the private pension insurance system, including enhancing government regulation, encouraging long-term pension savings, developing corporate pension programs, and increasing financial literacy and public trust in private pension funds and insurance companies. Particular attention was paid to the digitization of the operations of relevant financial institutions, increasing the transparency of their operations, and ensuring adequate protection of pension savings. It is argued that the implementation of the proposed measures will help strengthen the role of NPFs and insurance companies in generating additional income for citizens of retirement age, reduce the burden on the pay-as-you-go system, and enhance the financial stability and social security of the Ukrainian population.

Keywords: pension system; pension insurance; pension benefits; private pension funds; pension insurance; investing.